

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ**ON THE NEED TO INCREASE THE LEVEL OF LEGAL SUPPORT FOR PROCESSES RELATED TO THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE**

Коваленко В.В., к.ю.н.,

докторант відділу проблем державного управління та адміністративного права
Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

У даній науковій статті за результатами анонімного опитування за спеціальною анкетой респондентів з числа осіб юридичного профілю визначені найбільш проблемні питання, що стосуються правового забезпечення сталого розвитку України, а також запропоновані деякі науково обґрунтовані шляхи їх вирішення.

Зокрема, встановлено, що сучасна економічна політика нашої держави задовольняє тільки 11% опитаних респондентів, а її правове забезпечення належним вважає лише 22% із них.

Аналогічні відповіді отримані і на питання щодо наукового супроводу економічних реформ в Україні та щодо їх відповідності кращим світовим стандартам і практикам.

Звернута також увага на тому, що тільки 12% опитаних юристів висловились проти застосування до осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності (розділ VII Особливої частини Кримінального кодексу (КК)), довічного позбавлення волі.

Крім цього, виходячи з отриманих результатів даного наукового дослідження, доведена необхідність активізації зусиль на всіх рівнях на тих проблемах, які мають пряме відношення до змісту предмета цієї наукової статті, а саме – на:

а) питаннях підвищення ефективності діяльності відповідних суб'єктів моніторингу економічної діяльності, а також контрольно-ревізійних, аудиторських тощо служб;

б) видозмінені форм, методів і засобів здійснення громадського контролю у сфері економіки;

в) приведенні до вимог принципу справедливості діяльності у державному секторі економіки, пов'язаної з оплатою роботи підлеглих і керівників; цивілізованою приватизацією; захисту національних інтересів як у середині країни, так і на зовнішній арені; т. ін.

Враховуючи визначені у даній роботі проблемні аспекти, зроблено висновок про те, що сталий розвиток України буде доти мало-ефективним, доки на законодавчому, організаційно-управлінському, правозастосовному, т. ін. рівнях не будуть нейтралізовані, усунуті, блоковані ті економічні детермінанти, які пов'язані з неналежним правовим забезпеченням зазначеного процесу суспільної діяльності.

Ключові слова: правове забезпечення, економічна діяльність, детермінанти, кримінальне правопорушення, юридична відповідальність, моніторинг, приватизація.

This scientific article, based on the results of an anonymous survey using a special questionnaire of respondents from the legal profession, identifies the most problematic issues related to the legal support for the sustainable development of Ukraine, and also proposes some scientifically sound ways to solve them.

In particular, it was found that the modern economic policy of our state satisfies only 11% of the surveyed respondents, and only 22% of them consider its legal support to be appropriate.

Similar answers were received to questions regarding the scientific support of economic reforms in Ukraine and their compliance with the best world standards and practices.

Attention was also drawn to the fact that only 12% of the surveyed lawyers spoke out against the application of life imprisonment to persons who commit criminal offenses in the field of economic activity (Chapter VII of the Special Part of the Criminal Code (CC)).

In addition, based on the results of this scientific research, the need to intensify efforts at all levels on those problems that are directly related to the content of the subject of this scientific article has been proven, namely:

a) issues of increasing the efficiency of the activities of relevant entities monitoring economic activity, as well as control and revision, audit, etc. services;

b) changes in the forms, methods and means of public control in the economy;

c) compliance with the requirements of the principle of fairness of activities in the public sector of the economy related to the payment of subordinates and managers; civilized privatization; protection of national interests both within the country and in the external arena; etc.

Taking into account the problematic aspects identified in this work, it is concluded that the sustainable development of Ukraine will be ineffective as long as the legislative, organizational and managerial, law enforcement, etc. levels will not be neutralized, eliminated, blocked those economic determinants that are associated with proper legal support for the specified process of social activity.

Key words: legal support, economic activity, determinants, criminal offense, legal liability, monitoring, privatization.

Постановка проблеми. Прийняття на міжнародному рівні Стратегії сталого світового розвитку [1] обумовило необхідність розробки та впровадження у національну практику аналогічних державних програм.

Проте, з одного боку, відкрита військова агресія російської федерації проти України у лютому 2022 року [2], а також низка інших обставин, пов'язаних з ліквідацією наслідків війни, з іншого боку, не дозволяють у сьогоденні підходити до вирішення завдань сталого розвитку нашої держави, застосовуючи стереотипні теоретичні моделі реформування суспільних процесів, включаючи й сферу економіки.

Без сумніву, що по-новому слід підходити до оцінки сучасного стану економіки нашої держави та перспектив її розвитку в умовах воєнного стану та у післявоєнний

період й на науковому рівні, застосовуючи при цьому різноманітні апробовані на практиці засоби, методи, методології тощо пізнання зазначених явищ і процесів [3].

Враховуючи вказане, у даній науковій статті вчинена спроба шляхом узагальнення отриманих результатів анонімного опитування респондентів з числа юристів визначити найбільш проблемні напрями економічної діяльності, які негативно впливають на сталий розвиток України. Саме цей аспект дослідження й визначив мету даної роботи.

Натомість, головним її завданням є наукове обґрунтування висновків і шляхів підвищення рівня правового забезпечення сталого розвитку економіки – як необхідної умови перспективної життєдіяльності України у післявоєнний період.

Стан досліджень. Як показали результати вивчення наукової літератури, досить активно та предметно питаннями необхідності підвищення рівня правового забезпечення процесів, пов'язаних зі сталим розвитком України займаються такі учені, як Є. О. Алісов, І. Б. Заверуха, В. В. Коваленко, М. П. Кучеренко, Т. А. Лагковська, А. А. Нечай, О. П. Орлик, П. С. Пацурківський, Н. Ю. Пришва, Л. А. Савченко та інші.

Поряд з цим, у контексті досліджень, які ґрунтуються на відповідних емпіричних матеріалах, зазначена проблематика на науковому рівні вивчена недостатньо, що, у свою чергу, обумовлює необхідність проведення комплексних доктринальних пошуків у цьому напрямі.

Виклад основних положень. Вказане дослідження проведено у 2023 році у 12 регіонах України. При цьому його учасниками стали 1256 осіб, 69% з яких (853 особи) працювали у державних установах, підприємствах та організаціях. Аналогічні показники мали опитані юристи за віковою ознакою – це були особи від 22 до 64 років і старші, серед яких найбільшу питому вагу мали респонденти віком від 28 до 33 років (30% у їх структурі) ((серед економістів – особи віком від 40 до 45 років) (58% у структурі респондентів), а серед фінансистів – також особи віком від 40 до 45 років (47%)).

Щодо інших кримінологічно значущих ознак зазначених респондентів, то звертають у зв'язку з цим увагу наступні з них: а) особи, які мали вищу юридичну освіту, у структурі описаних юристів складали 50% (622 з 1256 осіб) (серед економістів – 25%; а фінансистів – 21%); б) особи, які володіли ученим ступенем – 10% (135 осіб) (серед економістів – 2%, а фінансистів – 4%); в) особи, які мали ступінь магістра права – 32% (403 особи) (серед економістів – 41%, а фінансистів – 49%); г) особи, які володіли найбільшим трудовим юридичним стажем – 33% (від 4-х до 7-ми років такої практики) (серед фінансистів – 35% (від 8 до 11 років), а серед економістів – 33% (від 8 до 11 років); г) більшість опитаних осіб були чоловічої статі (56% (696 з 1256 осіб)) (серед економістів – 66% особи жіночої статі, а серед фінансистів – 68% були також жінки).

Виходячи з отриманих відповідей на визначені в анкеті 29 питань та з метою забезпечення репрезентативності результатів даного дослідження, як найбільш теоретично та практично значущі, звертають на себе наступні з них:

1. Сучасна економічна політика України [4] не задовольняє 50% опитаних юристів (634 з 1256 респондентів), а ще 39% цих осіб з цього приводу зазначили, що цей вид політики задовольняє лише частково. При цьому неналежною вважають діяльність щодо правового забезпечення сучасної економіки України 40% юристів (509 з 1256 опитаних осіб), а ще 38% (477 осіб) оцінили її, як «частково» належною. Крім цього, 29% респондентів з числа юристів (367 з 1256 опитаних осіб) незадовільним визнають науковий супровід економічної діяльності в Україні, а ще 46% – «частково» належною.

Цікавим у зв'язку з цим є й той факт, що такими, які не відповідають змісту кращих світових економік сучасні реформи у цій сфері суспільних відносин в Україні вважають 34% опитаних юристів (429 з 1256 респондентів), а ще 37% (463 особи) таке співвідношення визнають «частковим».

2. Неоправданими вважають дії держави щодо звуження існуючих у законі економічних прав громадян у ході проведення реформ в Україні 59% респондентів з числа юристів (745 з 1256 опитаних осіб), а ще 24% із них (303 особи) допускають такі дії держави «частково». Більш того, тільки 36% опитаних юристів (455 з 1256 респондентів) переконані, що співпраця України з Міжнародним валютним фондом (МВФ) є для неї необхідною, а ще 24% – «частковою». Знову ж таки, лише 37% зазначених респондентів (464 з 1256 опитаних осіб) вважають

перспективною співпрацю України з МВФ у подальшому, а ще 33% (403 особи) – переконані, що ця діяльність має бути «частковою».

3. Лише 4% опитаних юристів (155 з 1256 респондентів) повідомили, що не схвалюють розширення розвитку малого бізнесу в Україні, а ще 38% (488 осіб) переконані, що це слід робити «частково». У той самий час, 20% респондентів (253 з 1256 опитаних осіб) вважають, що не варто на державному рівні регулювати ціноутворення в Україні, а ще 32% (399 осіб) з даного приводу повідомили, що така діяльність має носити частковий характер. Крім цього, більшість опитаних юристів переконані, що на державному рівні слід контролювати діяльність суб'єктів підприємницької діяльності (на вказане питання в анкеті «так» відповіли 52% респондентів (654 з 1256 опитаних осіб), а ще 33% з них (413 осіб) вважають, що це варто робити тільки «частково».

Як видається, цікавими, з огляду завдань економічної діяльності та існуючих у зв'язку з цим проблем [6], можна вважати й відповіді юристів на питання щодо підвищення податків залежно від отримуваних доходів за рахунок встановлення відповідної шкали. Зокрема, 20% зазначених респондентів (247 з 1256 осіб) такий підхід не підтримують, а ще 29% із них (367 осіб) вважають, що такі дії держава має вчиняти «частково». Не менш практично значущими у зв'язку з цим, як видається, слід визнати й результати опитування юристів щодо необхідності подальшої приватизації державних підприємств в Україні, а саме – тільки 14% респондентів (176 з 1256 осіб) підтримують такий підхід, а ще 38% (477 осіб) вважають, що це слід робити «частково». Більш того, 77% зазначених респондентів (966 з 1256 осіб) переконані, що у випадках нерентабельної діяльності або нецільового використання новими власниками колишніх державних підприємств слід здійснювати їх націоналізацію (деприватизацію).

4. Лише 5% опитаних юристів (51 з 1256 респондентів) виступають проти посилення юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері економіки в умовах воєнного стану в Україні, а ще 24% (306 осіб) переконані, що такі видозміни у чинне законодавство слід вносити «частково».

У такому ж контексті, як видається, варто оцінити й результати опитування зазначених респондентів щодо встановлення кримінального покарання у виді довічного позбавлення волі за розкрадання в економіці в особливо великих розмірах в умовах воєнного стану. Зокрема, тільки 12% опитаних юристів (143 з 1256 осіб) висловились проти такої пропозиції.

5. Переважна більшість респондентів переконана також, що серед членів наглядових рад суб'єктів економічної діяльності [7] не можуть бути представники іноземних держав (з цього приводу «ні» повідомили 65% опитаних юристів (817 з 1256 осіб) та «частково» – 17% (216 осіб).

У контексті мети і завдань даного дослідження, а також з урахуванням зарубіжного досвіду, кримінологічно значущими можна визнати й отримані відповіді юристів на питання щодо встановлення максимальної межі заробітної плати для керівників державних підприємств, установ та організацій, а сама – тільки 9% (113 з 1256 осіб) вважають, що цього робити не слід, а ще 48% (599 осіб) – «частково».

Знову ж таки, у сенсі існуючих на сьогодні проблем в економіці, звертають на себе увагу й отримані в ході анонімного опитування юристів результати щодо стану реалізації у сьогоденні принципів публічності та прозорості в економічній діяльності держави [8], які є пріоритетними за кордоном. Зокрема, 43% зазначених респондентів (543 з 1256 осіб) переконані, що цей стан є незадовільним, а ще 30% (379 осіб) – «частково».

6. Враховуючи особливості формування та розвитку правової свідомості [9, с. 147] у юристів, дещо очікува-

ними були відповіді цих респондентів на питання щодо регулювання в Україні економічних відносин на рівні відомчих нормативно-правових актів. Так, тільки 8% (103 з 1256) опитаних осіб вважають, що це слід робити. Натомість, більшість із них («ні» – повідомили 65% (818 респондентів) та «частково» – 27% (335 осіб)) переконані, що такого робити не слід. Крім цього, 61% юристів (777 з 1256 опитаних осіб) повідомили, що не варто приватизувати або віддавати у строкову оренду для приватних структур природні ресурси України, а ще 30% (388 осіб) – що такі дії слід вчиняти «частково».

Як видається, не менш теоретично та практично значущими можна вважати й результати опитування юристів щодо оцінки правового забезпечення життєвого рівня в Україні. Так, 37% цих респондентів (465 з 1256 осіб) вважають цей рівень незадовільним, а ще 32% (412 осіб) – «частково».

7. Переважна більшість опитаних юристів (52% цих осіб (659 з 1256 респондентів)) переконані, що громадські ради на держаних підприємствах працюють неефективно, а ще 30% із них (26%) вважають таку діяльність «частково» ефективною. У такому ж сенсі оцінена зазначеними респондентами й діяльність контрольно-ревізійних органів в Україні. Зокрема, тільки 27% з них (334 з 1256 опитаних осіб) повідомили, що роботою вказаних державних органів вони задоволені (відповіли «так»), а ще 26% (333 особи) вважають її «частково» задовільною.

8. Як видається, кримінально значущими можна визнати ті результати опитування юристів, що стосуються відповідності економічним та іншим соціально-правовим реаліям сучасної Стратегії сталого розвитку економіки в Україні, а саме – майже однакова кількість респондентів має протилежні погляди на зазначену проблему. Так, 35% респондентів (439 з 1256 осіб) вважають, що дана державна програма відповідає тим життєвим обставинам, що склалися в економіці, а 32% з них (405 осіб) – переконані, що така відповідність відсутня, а ще 33% (412 осіб) відповіли, що вказана Стратегія тільки «частково» відображає існуючі в нашій країні економічні та інші соціально-правові реалії. При цьому звертає на себе увагу і той факт, що у сьогоденні в умовах європейських та євроатлантичних намірів України 25% опитаних юристів (313 з 1256 осіб) вважають, що у правовому забезпеченні розвитку еконо-

міки нашої держави неналежним чином використовується зарубіжний досвід, а ще 41% (516 респондентів) переконані, що така діяльність є «частковою».

Без сумніву, не менш цікавими та такими, що мають теоретичне і практичне значення, є і відповіді опитаних юристів на питання щодо формування керівництва міністерств, відомств та державних підприємств за так званою «політичною» квотою. Так, 64% респондентів (803 з 1256 осіб) відповіли на нього – «ні», а ще 15% – «частково».

9. У контексті виявлення детермінант, які знижують ефективність розвитку національної економіки, важливими, як видається, можна визнати й відповіді опитаних юристів на питання щодо справедливості оплати праці висококваліфікованих робітників (спеціалістів) на держаних підприємствах України, а саме – 56% із них (711 з 1256 респондентів) повідомили, що вона є несправедливою (поставили в анкеті відмітку «ні»), а ще 25% (323 особи) – «частково». Крім цього, більшість зазначених респондентів (50% (633 з 1256 осіб)) вважають, що в Україні варто впроваджувати зарубіжний досвід з питань визначення критеріїв професійного росту фахівців в економіці, коли кожен із них має відпрацювати на відповідній посаді мінімальний строк, а ще 30% (389 осіб) переконані, що такі оціночні показники мають бути введені в нашої державі «частково».

10. Не менш практично значущими можна визнати й відповіді опитаних юристів щодо відповідності чинного законодавства з питань економічної діяльності Конституції України. Зокрема, 36% вказаних респондентів (444 з 1256 осіб) в анкеті опитування обрали варіант свого відношення до даної проблеми – «ні», а ще 37% (469 осіб) – «частково».

Висновок. Отже, якщо в цілому оцінити отримані результати анонімного опитування юристів, то слід констатувати, що на сталий розвиток України негативно впливає низка проблем, детермінованих різноманітними обставинами (законодавчого, правозастосовного, організаційно-управлінського та іншого характеру), вирішення яких має стати пріоритетним завданням нашої держави та специфічним напрямом («Шляхи усунення, блокування, нейтралізації тощо причин і умов, які сприяють виникненню та розвитку негативних явищ і процесів в Україні»).

ЛІТЕРАТУРА

1. Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року: рішення 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (вересень 2015 року, Нью-Йорк). URL: <https://ukraine.un.org>.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.12.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів / за ред. П. С. Прибутька. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 156 с.
4. Горбач Л. М., Плотніков О. В. Глобалізація: світова економіка та українські реалії: монографія. Київ: Вид. дім «Кондор», 2020. 224 с.
5. Піскун С. Про шляхи усунення дискримінаційності приватної власності. Електронні петиції. Офіційне Інтернет-представництво Президента України. URL: <https://petition.president.gov.ua>.
6. Кавун С. В. Економічна безпека підприємства: інформаційний аспект: монографія. Харків: Щедра садиба плюс, 2014. 311 с.
7. Про затвердження Положення про Наглядову раду державного підприємства «Прозорро. Продажі»: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 31.05.2018 № 773. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32.
9. Теорія держави і права: за ред. О. В. Петришина Харків: Право, 2014. 368 с.